

Perkerdansk og de sure gamle mænd

EN ADVARSEL TIL ALLE UNGE I DANMARK

AF NORMANN JØRGENSEN

De sure gamle mænd er dem, der vil bestemme over andres sprog. De mener, de har ret til at vurdere arten af andre sprogbrugeres ordforråd, udtale, bøjninger, stemmeføring og alt det andet, der indgår i sprogbrugen. De sure gamle mænd er særlig opsatte på at fremsætte negative vurderinger af unges sprog og af sproget i medierne. De skriver læserbreve om "sjusk" i sproget og danner foreninger, der kæmper imod fornyelse af det danske sprog. De sure gamle mænd findes i alle aldre fra puberteten og op, og de findes i begge køn.

De sure gamle mænd skælder særlig ofte ud på ungdommens sprog. Ungdommen må for eksempel ikke bruge engelske udtryk blandet ind i deres danske talesprog. De unge får at vide, at de taler utydeligt, eventuelt "fladt" eller "plat". De taler "gadesprog", og de beskyldes for at bande for meget. Der er mange sider af ungdommens sprog, som de sure gamle mænd er utilfredse med. Hvis de kunne bestemme, ville det danske sprog blive lagt i en spændetrøje uden mulighed for at udvikle sig. Alle korte a-lyde skulle igen udtales som hos Poul Reumert, engelske ord og udtryk skulle forbydes, det samme skulle ordet "fedt" undtagen i forbindelse med mad og typografi. Alle mennesker skulle gå rundt og give hinanden hånden og sige sådan noget som "Goddag, hvordan har De det i dag?" hele tiden, mens de bukkede og nejede, og når man var meget lykkelig, kunne man måske få lov til at sige "halløj, jeg er vældig glad" én gang med rolig stemme.

De sure gamle mænd vil selvfølgelig ikke indrømme, at deres anstrengelser i alt væsentligt går ud på at ødelægge det danske sprog. De ledsager deres angreb på det danske sprog med floskler om at "bevare" eller "styrke" det, som de kalder "vort smukke modersmål". Man kan faktisk kende de sure gamle mænd på, at de klager over, at det danske sprog er truet og på vej i forfald. Alle dem, der siger "nu må der gøres noget", er sure gamle mænd, der i virkeligheden er en forbandelse mod et livskraftigt dansk sprog. Alle dem, som der kører frem med alt det der vrøvl med, at "nu om dage er alt muligt tilladt," de er sure gamle mænd.

Det er sådan set fint og have sure gamle mænd. Det giver et godt sammenligningsgrundlag for de unge mennesker, og det giver noget, som enhver med forstand på sprog kan se det fornuftige i at gøre oprør imod. Derfor skal vi ikke nødvendigvis afskaffe vores sure gamle mænd, fordi de skal også have lov til at være i et demokratisk samfund. Men vi bør arbejde på, at de bliver uskadeliggjort og opbevaret på en for børn og unge betryggende måde. For eksempel kan de have deres eget tidsskrift eller en fast sendetid i deres private lokale fjernsyn. De kan selvfølgelig også oprette deres egne hjemmesider på nettet. Så kan man advare uskyldige sprogbrugere mod dem, og man kan undervise om dem helt up-to-date. Bekymrede forældre ville eventuelt kunne sætte en blokade ind på deres computere, så børnene ikke blev uskyldigt udsat for overlast fra de sure gamle mænd.

Jeg vil altså ikke de sure gamle mænd til livs. Men jeg vil gerne formindske deres skadelige indflydelse på det danske sprog. Dansk er et sprog, der er ensrettede end mange andre sprog. Der er forholdsvis ringe bredde i det spektrum af sproglig variation i dansk, som at man kan bevæge sig inden for uden at møde sanktioner. En norsk-dansk sprogforsker har påvist, hvordan hele vores skolesystem er bygget op til at afskaffe udtalevariationen i

dansk og erstatte den med det bedrestillede københavnskopvoksede borgerskabs udtale.

Motivationen for vores uddannelsessystems ensretning af børnenes udtale går i korthed ud på, at afsenderen har pligt til at sørge for, at budskabet er forståeligt – derfor må udformningen af budskaber på dansk ikke udvise for stor variation. Der er slet ikke samme tradition i det danske uddannelsessystem for at oplære modtageren til at tage ansvar for at forstå budskabet, selv om det er udformet lidt anderledes, end modtageren er vant til. Udformning af budskaber på dansk er derfor underkastet ret hård ensretning i skolerne.

Igennem anden halvdel af 1900-tallet skete der da også en hurtig afdialektalisering af det danske samfund, der derved mistede en stor del af sin sproglige variation. De klassiske dialekter forsvandt. Resterne af dem kan man høre som lokale præg i det rigsdanske, der tales de forskellige steder, men dialekterne bruges ikke mere. Afdialektaliseringen skyldtes bl.a. den udbredte grundholdning blandt toneangivende danskere og i uddannelsessystemet, at sproglig variation er af det onde. Dialekterne blev betragtet som forvanskninger og afarter af det "egentlige" danske sprog – det københavnskopvoksede borgerskabs rigsmål.

Den samme tendens kan vi mærke fortsat ind i 2000-tallet. Det er et ganske almindeligt synspunkt, at mange perkere ikke "taler ordentligt dansk", dvs. at de ikke taler, så man kan forstå det. "Man" dækker over de etsprogede danskere, der jo altså af skolen har lært, at man netop skal udtrykke sig på én bestemt måde på dansk – alle andre måder er "forkerte" eller "svære at forstå". I en lidt skærpet variant lyder dette standpunkt om perkere, at "nu har de været her i 30 år, og de taler stadig ikke ordentligt dansk..." eller "børnene burde da i det mindste tale ordentligt dansk, når de kommer i skole, men ikke engang det kan de". Helt

ekstremt er det vanvittige standpunkt, at "i Danmark kan dansk ikke være et andetsprog". Det svarer nogenlunde til det lige så rimelige standpunkt, at "i Danmark kan man ikke være kejthåndet", og det har samme krav på at blive taget alvorligt. Men hele dette spektrum af udsagn om perkernes forhold til dansk er faktisk kun variationer over et tema: perkerne taler ikke dansk lige nøjagtig som de etsprogede, og derfor taler de ikke dansk godt nok. Det er et ganske almindeligt udsagn om perkerne, at "man ikke kan forstå hvad de siger", og at dette beror på en eller anden fejl eller mangel hos dem. Nogen gange hedder det sig, at de ikke "vil" eller "gider" at lære dansk og integreres, andre gange hedder det, at de ikke "kan" på grund af mangler i deres uddannelsesbaggrund.

Begge dele er naturligvis far out. Det altovervejende flertal af perkere, voksne som børn, taler et fint, funktionsdygtigt dansk, som er ganske let at forstå, hvis man har en bare nogenlunde veludviklet sprogforståelse eller gør sig en smule anstrengelse for at forstå. Men problemet er, at indfødte danskere enten ikke gider eller ikke vil klappe ørerne en lille smule op. Måske kan de ikke på grund af mangler i deres uddannelsesbaggrund. Disse mangler hænger sammen med ensretningen af det danske sprog i skolerne. Vi anvender stor energi på at udtrykke os på én og kun én bestemt måde, med én bestemt udtale og én bestemt syntaks osv. I kommunikationen lægges hele ansvaret for, at budskabet kommer igennem, på producenten af teksten eller talen. Modtageren går fri. Vi øver ikke vores elever i at forstå en bred vifte af forskellige former for dansk: vendelbomål, bornholmsk, perkerdansk osv. Vi slipper derfor eleverne ud af skolen med det indtryk, at det behøver de ikke gøre sig anstrengelser for. Eleverne tror, at det ikke er vigtigt at prøve at forstå, det vigtige er, at det, der udtrykkes, bliver udtryk på den ene bestemte måde, skolerne lærer dem.

Hvis ikke udtrykket helt er, som vi er vant til, behøver vi ikke forstå det.

Danskere er altså alt for dårlige til at forstå dansk. Nu har vi haft perkerne her i 30 år, og vi har stadig ikke fået taget os sammen til at lære at forstå deres dansk. Hvordan skal vi nogensinde integrere os med dem, hvis vi ikke engang evner at forstå de simpleste ting, de siger? Det kan vi ikke, vi må se at lære at forstå dem.

Svaret er klart: vi må satse på det danske sprog. Vi må hjælpe fremtidens modersmålsbrugere af dansk – der jo for manges vedkommende er sprogligt fattige, fordi de højt op i alderen kun kan dansk, der er et ensrettet sprog. Det er faktisk ganske almindeligt, at børn med dansk som modersmål bliver både 10 og 11 år gamle, før de begynder at lære et andet sprog. Det reducerer jo deres sproglige forståelsesberedskab og deres almindelige sproglige færdighed ganske betydeligt i forhold til de fleste børn her i verden, inklusive perkerne. Vi må i det mindste sørge for, at vores etsprogede dansktalende børn får lært at forstå deres eget sprog ordentligt. Det er ikke kun forældrenes ansvar, det må skolen og samfundet medvirke til.

Det gør vi ved først at sætte de sure gamle mænds beklagelser og kvababbelser derhen, hvor de hører til: i underholdningsbranchen. Og så lader vi fornuften få overtaget i uddannelsessystemet. I skolerne fordeler vi ansvaret for kommunikation ud på alle medvirkende: afsendere, modtagere, tilhørere og så videre. Vi lærer børnene, at det både er vigtigt at tage hensyn til sin modtager, når man ytrer sig, og at gøre en aktiv indsats for at forstå andre, når de er afsendere.

Og vi må opfordre alle til at udtrykke sig i deres personlige stil og med deres egen personlige udtale. Det var der ingen der bedte dialektbrugerne om, mens det endnu var tid, så nu må vi appellere til perkerne for at få fornyet variation i dansk.

Når det så er sket, vil sproget – der endnu er kernesundt og i sig har en beundringsværdig evne til at tage, hvad det kan bruge, fra andre sprog – brede sig ud og fastholde dynamikken. Sproget vil fortsat være et middel til at oprette og opretholde vores forbindelser og forhold til hinanden med. Det vil stadig kunne være et redskab for en varieret tankegang, en mangfoldighed af kultur og personlighed.

Vi kan også tvinge de sure gamle mænd på voksenundervisningskurser, hvor de kan lære at forstå dansk ordentligt, sådan at de ikke skal blive ved med at halte efter de unge. Fremtidens unge vil jo så være endnu mere avancerede end nutidens unge, idet de osse vil være i stand til at forstå en bred vifte af udtalevariation, hvis det lykkes at få skolevæsenet til at skifte sprogholdning. Vi kunne måske ligefrem overveje at gøre det at kunne forstå perkerdansk til en betingelse for at modtage bistandshjælp eller pension, eller for at flytte ind i et alment boligbyggeri, eller for at få lov til at gifte sig.

De sure gamle mænd har endnu magt til at forhindre det danske sprogs overleven. Det er farligt for vores ungdom og for danskhedens fremtid. Nogen bør gøre noget. Kunne sprogforskerne ikke for én gangs skyld tage sig sammen og i fællesskab med sprognævnet og evt Modersmål-Selskabet sætte de sure gamle mænd på plads? Man kunne fortælle dem, at flade a'er er lige så velartikulerede som mørke a-er. Man kunne fortælle dem, at unge mennesker efter alt at dømme gennemsnitligt er mere avancerede sprogbrugere end de sure gamle mænd. Man kunne fortælle dem, at konstruktioner som "fordi at" er fuldt så logiske som konstruktioner med "fordi" alene. Og kunne man ikke overbevise de sure gamle mænd, kunne man i hvert fald overbevise den uskyldige del af befolkningen, som kun hører og ser de sure gamle mænds jeremiader. Der må i hvert fald gøres et forsøg på at redde det danske sprog fra de sure gamle mænd.

Der er ét virkelig lovende håb om bedring af det danske sprogs ensretning og forfald: de unge perkere. De bruger det danske sprog kreativt og originalt i fordrageligt samliv med en række andre sprog. Vi ved, at tosprogede unge i selskab med hinanden kan bruge sprog på avancerede nivo end etsprogede. De kan tilføre det danske sprog nye ressourcer og udvide grænserne for udtryksmulighederne i dansk. En del af deres sproglige færdigheder bliver desværre ikke værdsat efter fortjeneste, fordi mange danskere lider under den vrangforestilling, at det er "normalt" at tale ét sprog. Selv danskere, der kender og erkender tosprogethed som fænomen, tror tit, at det er "normalt" kun at tale ét sprog ad gangen. Igen er forklaringen: hvis folk blander sprogene, kan man jo ikke forstå dem. Og igen er det forkert. Tosprogede unge viser sig netop at have en veludviklet følsomhed for, hvornår de kan blive forstået med det ene og med det andet. De er simpelthen bedre til at kommunikere end ét sprogede. Og når de er i selskab med andre tosprogede, der taler de samme to sprog, blander de på livet løs – med meget smukke og avancerede sproglige resultater.

De sprogligt indskrænkede etsprogede børn og unge kan slet ikke være med her. Og slet ikke, hvis de sure gamle mænd har fået dem overbevist om, at sprog ikke må variere. Heldigvis kan vi konstatere, at tosprogethed bliver mere og mere udbredt blandt unge i Danmark. Selv om børn med dansk som modersmål kommer meget sent i gang med at lære et andet sprog, er der mange af dem, der får godt fat på et sprog udover modersmålet. Det er som regel engelsk, der supplerer dansk. Og disse unge blander deres sprog med ganske fine resultater også, og vi kan se en vellykket tilførsel af nye muligheder til dansk på den måde. Inden for de seneste år er ord med engelsk oprindelse i et tydeligt, om end ikke særlig stort omfang, gledet ind i dansk ungdomssprog. Selvfølge-

lig bruger unge dansktalende ikke særlig meget engelsk – de lærer det jo for sent til, at det virkelig griber ind i dansk – men det giver sig tydeligt udslag gennem nogle få træk med høj profil. Det er de sure gamle mænd selvfølgelig også sure over, men det hindrer ikke vores unge i at bruge deres sproglige ressourcer aktivt og kreativt, herunder muligheden for at blande engelsk ind i dansk.

Andre unge kommer i flersprogede miljøer. Det gælder unge med dansk som modersmål såvel som perkere med forskellige modersmål. Disse miljøer er ganske særlig sprogligt rige, og vi har svage tegn på, at der udvikler sig nye og fascinerende former for dansk. Vi ved fra europæiske storbyer, at sådan nogen sproglige varieteter er under udvikling med udbredelsescenrummer i ungdomsmiljøer. Der er beskrivelser fra Utrecht, London, Stockholm, Berlin og andre steder. Formentlig sker dette også i Danmark, men nok senere. For det første er der jo ikke ret mange perkere i Danmark i forhold til de øvrige europæiske lande, for det andet er vi jo altså underkastet en mere hårdhændet sproglig ensretning. Men vi kan håbe, at der kommer et gennembrud – og de unge perkere skal nok give udviklingen dynamik.

Vi kan også håbe på, at tilstedeværelsen af de mange sprog som modersmål letter lidt på ensretningspresset mod dansk som modersmål. Vi ville gavne det danske sprog mærkbart, hvis vi løsnede for spændetrøjen og lod det udfolde sig i hele sin variationsbredde og -dybde.

Og endelig er det jo ikke nogen god ide, at modersmålsbrugere af dansk absolut skal lære engelsk som sprog nummer to. Også på dette punkt er vores unge underkastet systematisk ensretning. Vi kunne udmærket lade nogle af dem lære tysk eller fransk eller spansk eller kinesisk eller...

Der er muligheder nok, og som samfund har vi en klar interesse i brede og varierede sprogkunderskaber hos vore unge. Når først

vi har gjort den erkendelse, er det heller ikke svært at se, at dansk er vejen til integration. Ikke fordi perkerne skal lære det bedre, for det går såmænd udmærket for langt de fleste. Men fordi de et-sprogede danskere skal til at lære at forstå.

J. NORMANN JØRGENSEN LEKTOR VED KØBENHAVNS UNIVERSITET,
TIDL. LEKTOR VED UNIVERSITY OF TEXAS OG DANMARKS LÆRERHØJSKOLE.
FORFATTER TIL BL.A. CONTRASTIVE LINGUISTICS 1982, DANSK SOM FREM-
MED- OG ANDETSPROG I DANMARK 1990, TOSPROGET UNDERVISNING
2.UDG. 1988, SKOLEFAG, SPROG ELLER SLAGMARK 2.UDG. 1988, TOSPROGE-
DE BØRN I DANMARK 1993.